

ANKARA ŞEHİRİ MESKEN ALANLARININ GELİŞİMİ *
-GECEKONDU SORUNU AÇISINDAN-

4 Harita

Dr. Erkan ŞEN (Saarbrücken/Ankara)

Ankara şehrinin gelişimi diğer İslam ülkeleri şehirlerinden en azından iki noktada ayrılık göstermektedir. İlki, Türkiye'nin yeni merkez şehri çok kısa bir zamanda nüfuslanması yönünden büyük gelişme göstermiş; ikincisi, şehir hudutları dahilinde yer alan meskenlerin büyük bir kısmını gecekondu adını verdiğimiz illegal meskenler teşkil etmiştir. Her iki fenomenin oluş nedenleri ve bunların doğurduğu problemleri konu alan ve 1971 senesi Şubat ayı içerisinde Almanya'nın Saarland Üniversitesinde tamamlanan doktora çalışmasının¹ ulaştığı neticelerden önemlileri burada kısaca özetlenecektir.

Önce tarihi faktörlerin ışığı altında merkez şehir için karakteristik bir mahiyet kazanan yukarıda belirtilmiş iki fenomen daha kolay anlaşılır bir açıklığa kavuşacaktır. Ankara şehrinin 1923 senesinde başşehir olarak ilânı tarihi ve politik bir hadise olarak gelişimine başlangıç teşkil eden bir mahiyet taşımaktadır. Bu andan itibaren Ankara'nın yerleşim alanında ve nüfusunda devamlı bir gelişimi tesbit etmek mümkündür. 1923 senesinde tahminlere göre 45.000 olan Ankara Şehri nüfusu, 1950 senesinde normal bir artış hızını takiben 288.536'ya ulaşmış ve fakat 1950 den sonra günümüze kadar devam edegelmiş çok hızlı bir nüfus artış temposu hakim olmuştur. 1965 de 905.660'a ulaşan şehir nüfusu 15 sene öncesine nazaran üç misline ulaşırken, Ankara şehri nüfusu 1970 senesinde 1,2 milyon'a erişerek milyonluk şehirler arasına girmiş oldu.

Daha önceden hemen hiç görülmeyen böyle bir gelişimi hazırlayan sebepleri başında iki faktör ilk sırayı almaktadır. Birincisi; ehemmiyetsiz

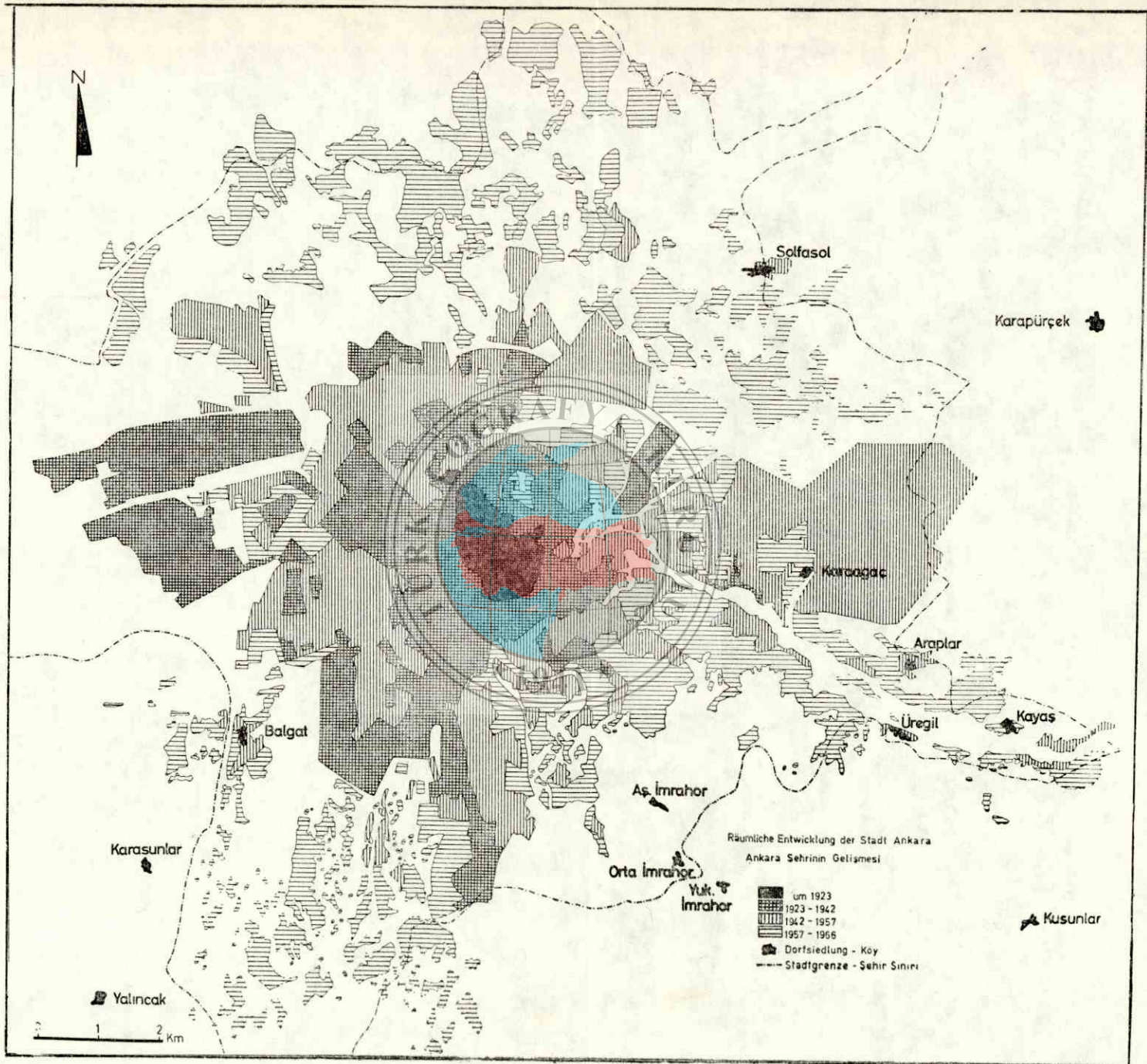
* Türk Coğrafya Kurumu tarafından İzmir'de 20-30 Eylül 1972 günlerinde tertiplenmiş olan XXI. Coğrafya Meslek Haftası toplantısına tebliğ olarak sunulmuştur.

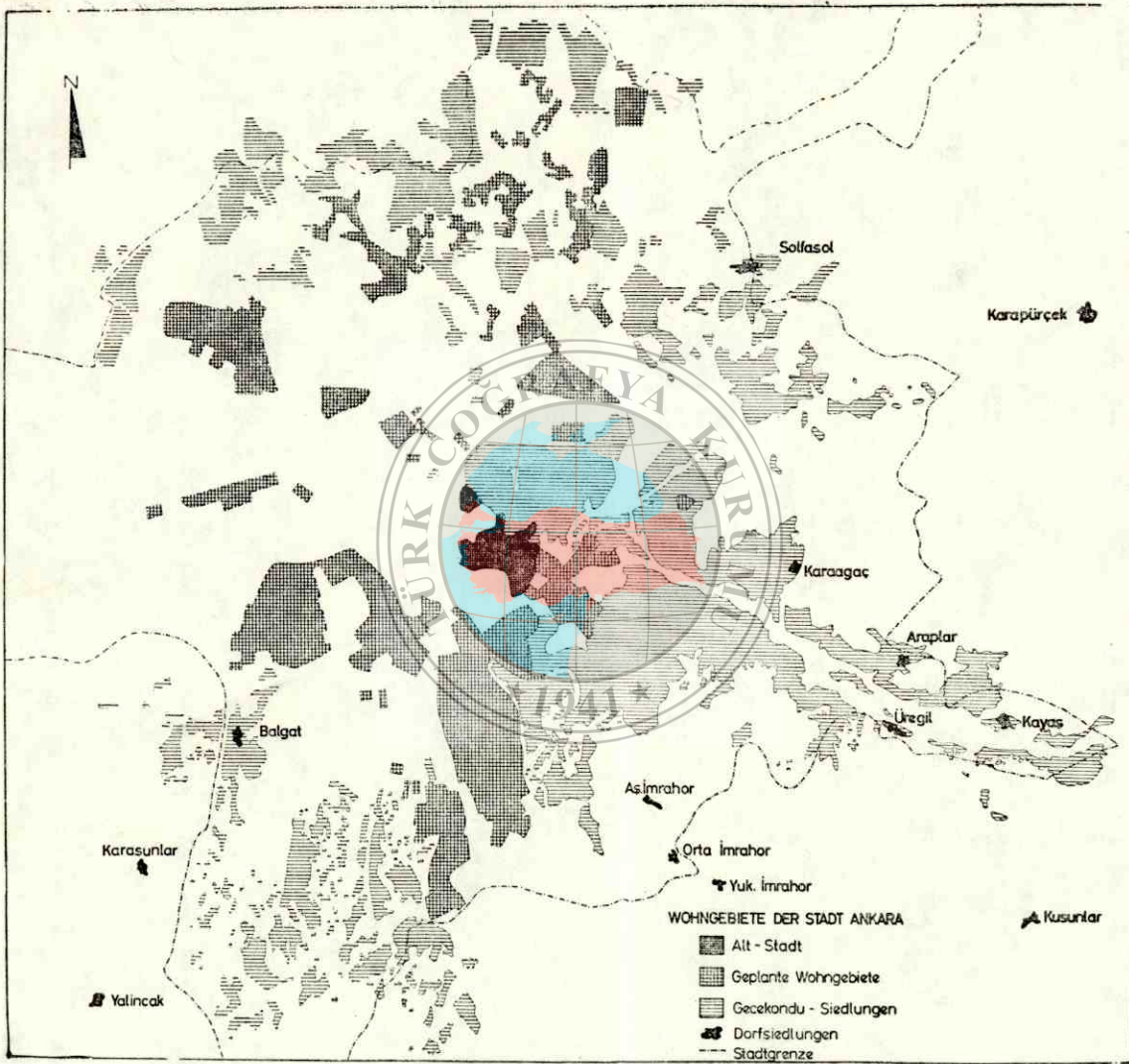
¹ Erkan Şen, Die Entwicklung der Wohngebiete der Stadt Ankara seit 1923 unter besonderer Berücksichtigung des Gecekondu-Phänomens. Phil. Diss., Saarbrücken 1971.

ufak bir kasaba durumunda olan Ankara'nın Merkez Şehri haline getirilmesi ve böylelikle Ankara'nın bilhassa 1923'ü takibeden devrede büyük bir hareketliliğe ve çekicilik özelliğine kavuşması, ve Türkiye'de kabaca 1920 senesinde varlığını gördüğümüz ve en şiddetli tesirlerini ancak 1950 den sonra tesbit edebildiğimiz "genel şehirleşme hareketleri" içerisinde Ankara'nın yeri, ikinci sebep olarak belirtilebilir. İç göçler olmaksızın yeni merkez şehrin nüfus veya alan olarak bu muazzam gelişimini düşünmek imkânsız olsa gerek. Nitekim 1965 senesinde şehir nüfusunun 1/3 üne yakın bir kısmı Ankara doğumlu ve 2/3 ünden fazlası Ankara haricinden göç etmiş olanlardan müteşekkildi.

Şüphesiz iç göçlerde Ankara'nın, bilhassa ilk plânda yakın çevresi için; mühim bir çekim merkezi durumuna geçmesi ve büyük ölçüdeki gelişimi, hiç olmazsa başlangıçta diğer Türk şehirlerine nazaran merkez şehir olarak daha fazla iş imkânı vermesi ile yakından alakalıdır. Yeni Merkez şehrin idari ve iktisadî fonksiyonlarındaki gelişme zarureti ve bu meyanda Ankara için kaçınılmaz olan geniş çaptaki imar faaliyetleri bilhassa inşaat sektöründe çok sayıda iş sahasının açılmasına imkân hazırlamıştır.

Sadece eski Ankara'nın bir takım yeni fonksiyonları üzerinde barındırabilecek mekân imkânına sahip bulunmaması nedeniyle; devlet ve Belediye, şehrin plânlı bir gelişime tabi tutulabilmesi amacıyla 1927 yılında L ö r c h e r' e, 1932 de Prof. J a n s e n' e ve 1954/1955 yıllarında da müştereken Y ü c e l ve U y b a d i n' e birer imar plânu yaptırmış ve bu plânların tatbikine çalışılmıştır. Bilindiği gibi Ankara için üçüncü bir nazım plân tamamlanmak üzeredir. Bütün bu plânlar yapılarında yalnız fonksiyonları bakımından mükemmel olmayı değil, aynı zamanda geniş mesken alanlarının tesisini de ön görmüşlerdir. Fakat imar plânlarına esas projelerin gelecekteki nüfus gelişmesini yanlış tahmin etmeleri, (meselâ Jansen plânu, 1980 senesinde Ankara şehrinin maximum 300.000 nüfusa erişeceği kabul edilerek yapılmış) ve mesken alanlarının buna göre tanzimi hemen bugüne kadar plânlı mesken inşaatı ile nüfus artışının aynı ölçüde ilerlemesine imkân hazırlayamamıştır. İdari mekanizmadaki aksaklıklar ve devamlı şiddetini arttıran spekülâtif faaliyetler plânların gerçekleştirilmesinde engel veya zorlaştırıcı faktörler olarak da ortaya çıkmıştır. Neticede ilk olarak 1930-1940 seneleri arasında şehirde kâfi miktarda meskenin bulunmayışı nedeniyle, Ankara'ya göç edenlerin inşa müsaadesi olmaksızın kendi güçleriyle yaptıkları gecekondular türemeye başlamıştır (Harita 1 ve 2).

WOHNGBIETE DER STADT ANKARA

- Alt - Stadt
- Geplante Wohngebiete
- Gecekondu - Siedlungen
- Dorfsiedlungen
- Stadtgrenze

Yalincak

Karasunlar

Balgat

Asımrahor

Orta İmrahor

Yuk. İmrahor

Sollasol

Karapürçek

Karaağac

Araplar

Üregil

Kayas

Kusunlar

0 100 200 2100

1940 senesini hemen takibeden devrede plânlı mesken alanlarının gelişimi eski Ankara'yı güneyden yarım daire şeklinde kuşatır mahiyettedir. Burada Jansen'in eski Ankara'yı modern Ankara'nın merkezi olarak muhafaza etme görüşünü tatbik ettiğini izliyebiliyoruz. Yine aynı devrede topografik bakımdan elverişli olmayan Eski Ankara'nın kuzeydoğusunda yer alan bölgede, ilk gecekonduların gelişmeğe başladığını görmekteyiz.

İnşa faaliyetlerinin 1960 senesine kadar olan devresinde mesken alanlarının gelişiminin, daha önce varolan alanların gelişmesi şeklinde devam ettiği ve bu meyanda bilhassa şehrin kuzey bölümünde tek tek gelişmiş mesken bölgelerinin ortaya çıktığı dikkati çekmektedir. Yine bu devre dahilinde önceleri gelişmiş gecekonduların, daha sık bir mesken alanı durumuna gelmeleri yanında, bilhassa Hatip deresi boyunca yeni gecekonduların gelişmiştir. Öte taraftan bu devre için karakteristik bir olay da, gecekonduların şehir sınırları içersinde ve çevrede yer alan köy yerleşimleri civarında belirmeleri ve sonra gelişmeye adeta bu çekirdekten devam etme keyfiyetidir.

1960 senesi ile günümüze kadar olan bu son devrede, zaten ikinci devrede başlamış olan mesken alanlarının genişlemesi devam etmiştir. Fakat bu gelişme daha çok plânlı mesken alanlarının yeniden tesisi veya genişlemesi şeklinde olmayıp, şehrin kuzey ve güney çevresinde beliren çok sayıdaki gecekonduların varlığıyla olmuştur.

Yalnızca şehrin kuzey ve güneş bölümlerinde birkaç plânlı gelişme gösteren gevşek dokulu mesken odacıkları bu devrede gelişen plânlı mesken alanları arasında sayılabilir. Bu devre başlarına kadar varlığını plânlı mesken alanlarında izlediğimiz yatay gelişimin, II. İmar plânının tanıdığı imkânlarla dikey gelişim şekline dönüştüğünü; bir başka deyişle kat adedi yönünden mevcut kısıtlamaların belirli ölçüde ortadan kaldırılmış olmasının daha konsentre mesken yapımına imkân hazırladığını teşhis ediyoruz. Ayrıca bu gelişme devresinin karakteristik bir özelliği de, Eski Ankara da dahil olmak üzere; mesken fonksiyonuna sahip alanların yalnız işyeri ve ticaret fonksiyonuna sahip alanlar durumuna dönüşmüş olmalarıdır. Kabaca 1960 senelerine kadar büyük çapta bir değişikliğe sahne olmayan Eski Ankara'nın büyük bir kısmı bu devre zarfında açılan yeni caddeler boyunca yıkılarak ortadan kaldırılmış ve bugün için ancak Eski Ankara, caddeler arasında eski mesken adacıkları olarak kalmıştır. Bu devrede merkezi konumlu eski gecekonduların en kesif durumlarına ulaşmış olmaları, gecekonduların faaliyet-

lerinin bilhassa şehrin kuzey ve güneyindeki bölgelere kaymasına sebep olmuş, böylece mesken bölgelerinin gelişmesi parçalı bir dağılım özelliği de kazanmıştır.

Ankara'nın merkezi yerleşim alanlarında bir hektarlık mesken sahasına isabet eden yüksek nüfus kesafeti, sadece maximum derecede iskân edilmiş gecekonduların varlığı nedeniyle bu kesafete ulaşmış olmayıp, aynı zamanda Eski Ankara sahasında desteğini almıştır. Merkezi bölgede bir hektarlık mesken alanına ortalama 400-850 kişi isabet ederken, yalnızca bazı Eski Ankara mahallelerinde bu kesafet 2000 kişiyi aşmaktadır. Şehrin merkezi bölgelerini çevreleyen ve ekserisinin plânlı mesken alanlarının teşkil ettiği kuşağın nüfus sıklığı, bazı istisnalar bir tarafa bırakılacak olursa 100 ila 400 kişi arasında değişmektedir. Şehrin bu kapalı iskân alanlarını çevreleyen bölgelerinde ortalama nüfus sıklığının 20 ilâ 100 kişi arasında oynamasına mukabil; şehir sınırlarına yakın konumdaki mesken alanlarında (ekseriyetle 1960 dan sonra gelişmiş gecekondular alanları) maximum 20 kişiyi bulmaktadır.

Özetle Ankara Şehri mesken alanları farklı özellikleri nedeniyle aşağıdaki gibi bir tiplendirmeye tabi tutulabilir (Harita 2).

1. Modern Ankara'nın 1923 den sonraki gelişme çekirdeği olarak Eski Ankara,
2. İmâr plânlarına uygun bir gelişme göstermiş mesken alanları,
3. Kontrolsüz ve plânsız bir gelişme göstermiş olan gecekondular mesken alanları,
4. Önceleri plânsız gelişme nevinden olan, fakat daha sonra plânlı gelişme sınıfına dahil edilmiş mesken alanları.

Ankara şehri fonksiyonel haritasının incelenmesinde mesken alanlarının şehir sınırları dahilinde geniş yer kapladığı izlenmektedir. Bu alanlar hemen hemen merkezi viziyette yer alan Eski Şehrin etrafında toplanmıştır. Genişletme imkânlarının hemen her yönde var olmasına rağmen, şehrin güney batı ve batı kesimlerinde yer alan A.O.Ç. (Atatürk Orman Çiftliği) ve O.D.T.Ü. (Orta Doğu Teknik Üniversitesi) sahalalarının mevcudiyeti bu yöndeki gelişmeyi sınırlamaktadır.

Üzerinde tamim atölyeleri, ufak endüstri ve depolama faaliyetlerinin yer aldığı Endüstri sahaları, mesken alanlarına mukabil az bir yer kaplamaktadır. Kısmen tatbikine geçilmiş olmakla beraber şehirde merkezi konumlarıyla faaliyetlerini devam ettiren küçük ve büyük endüstri tesislerinin şehrin batı ve kuzeyindeki çevre bölgelerine nakli düşünülmek-

tedir. Böyle bir nakil işleminin tahakkukundan sonra geri kalacak alanlar mesken sahaları olarak plânlaştırılmıştır.

Ankara Şehri bünyesine bağlı olarak birisi Ulus, Anafartalar ve Samanpazarı gibi Eski Ankara semtlerini içersine alan, diğeri de 1950 senesinden sonraki gelişimi içersinde Yenişehir semtinde teşekkül eden iki önemli büyük alışveriş merkezine sahiptir. Bundan başka Ankara'nın çeşitli yerlerinde, daha önce tamamen mesken fonksiyonuna sahip bölgelerdeki değişikliklerle, ticaret fonksiyonuna dönüşmüş ikinci dereceden merkezleride tesbit etmek kabildir.

İdari mekanizma ile ilgili bölge, bazı istisnalar görülmeyecek olursa Yenişehir'in güneyinde toplanmıştır Ve bu alanı güneye Kavaklıdere Vadisi yoluyla Çankaya'ya kadar Konsolosluklar takip etmektedir.

Bahsi geçen bu son alan plânlaştırılmasının aksine gelişimi ile Ankara'da karakterini en fazla bozan mesken alanları arasına kolaylıkla dahil edilebilir.

Üniversite ile ilgili binalar bilindiği gibi şehre dağılmış vaziyettedirler.

Kanaatimizce, gecekonu fenomeninin detaylı bir incelenmesi yapılmaksızın Ankara şehri mesken alanlarının gelişimini izaha gayret etmek doğru olmasa gerek. Ankara'nın mesken alanları gelişiminde bir bölümü teşkil etmesine rağmen bu fenomen, gelişimini diğeri plânli mesken alanlarına paralel devam ettirdiği ve Ankara için mühim bir değer taşınması; aynı zamanda Türkiyemizde bariz olarak ilk defa Ankara'da vücut bulması nedeniyle konu içersinde daha mühim bir hassasiyetle göz önünde bulundurulmak gerekmektedir. Bu teşhisimizi resmi rakamlar da desteklemektedir. Ankara'da 1960 senesinde şehir nüfusunun % 59'u gecekondularda otururken, meskenlerin % 65'i de gecekondulardan müteşekkildi.

Türkiye'de geniş dağılışı alanına sahip olan bu "şehirleşmiş mesken tipi" çok farklı şekilleri ihtiva etmektedir. Bu sebepten henüz kuruluş halinde olduğunu söyleyebileceğiniz gecekonu araştırmalarının, gecekonu oldusunun bütün yönleriyle izahını verebileceklerine inanmak pek yerinde olmasa gerek. Bugüne kadar yapılmış olan araştırmalar, ya ufak bir gecekonu alanını kapsamakta ve neticeleri ile diğeri bütün gecekonduları temsil etme imkânından mahrum kalmakta, ya da örnekleme usulüyle yapılmış anket çalışmalarıyla daha geniş alanları kapsamayı hedef

tutmakta ve fakat yine böylece az veya çok kesin netice verebilme olanağından uzaklaşmaktadır. Bu hususun varlığını farklı metodlarla yapılmış araştırmaların birbirini tutmayan neticelerden anlamak mümkündür. Yakın bir geçmişte İmar ve İskân Bakanlığı, Sosyal Araştırma Dairesi tarafından yürütülen Türkiye çapındaki gecekondu sorunu ile ilgili araştırmaların geniş bölgeleri kapsamaları ve tek metod takib edilerek uygulanmaları, ancak araştırma sayısının kâfi miktarda olması halinde gecekondular hakkında genel bir görüş verme imkânına ulaşacaktır. Bu konuda yeterli sayıda çalışmanın mevcut olmaması nedeniyle gecekonduların bütün yönleri ile verebilecek bir tarifi yapmak mümkün değildir. Kısmen emin neticeler elde etme imkânı ancak mevcut araştırmaların mukayesesi şeklinde olabilecektir. Yukarıda adını vermiş olduğumuz doktora çalışması bu sebeple bugüne kadar üzerinde araştırma yapılmamış bir gecekondular bölgesinin (Maske Tepe Gecekondular Alanı) belli başlı özelliklerini ortaya koymak ve mevcut diğer araştırmalarla mukayese ederek gecekondular için tipik karakteristikleri tanımak hedefini de gütmüştür.

Gecekondular kelimesi, bilindiği üzere kelimesinde ifade ettiği gibi gece inşa edilmiş bir meskeni tanımlamaktadır. Hernekadar inşa edilme işi bugünün şartlarıyla mutlaka gece olmasa dahi. Fakat buna rağmen gecekondular kelimesi, gecekonduların vücut bulmasında hakim iki unsuru ihtiva etmektedir. Bunlardan ilki inşaatın gizli oluşu, diğeri ise kısa bir zaman süresi içerisinde bitirilmeleri keyfiyetidir. Avrupalı nazarında entresan ve tuhaf olan bu gizli ve kısa sürede inşa edilme meselesinin asıl sebeplerini, inşa izninin olmayışı ve ekseri yabancılarla ait topraklar üzerinde gecekonduların inşa edilmeleri zarureti teşkil etmektedir. Tecrübelerin gösterdiğine göre Belediye yıkım ekiplerinin; inşaatı ikmal edilmiş ve yahutta iskân edilmiş gecekondulara nazaran inşa halindeki gecekonduları yıkmaya faaliyetine girişme teşebbüslerinin çokluğu; gecekonduların inşaatı sahibini; meskenini, yıkım polisi faaliyetlerinin en az olabileceği zamanlarda- ikmale zorlamaktadır. Ayrıca gecekonduların çok kısa zamanda inşaatının gerçekleştirilmesiyle de yıkıma tabi tutulma endişesinin ortadan kaldırılması hususu temin edilmiş olmaktadır. Bu şartlarla gecekondular inşaatının sebebi- başlangıçta değindiğimiz gibi- şehre göç edenlerin mesken darlığı veyahutta mali imkânsızlıkları nedeniyle normal meskenlerde ikâmet edememeleri ve böylece kendi güçleriyle kendilerine mesken temin etme yolunu tutma zorunluluğudur. Yabancı arazi üzerine, bilhassa boş devlet arazisi üzerine gecekonduların inşa edilmesinin nedeni de malidir. Zira şehre göç edenler nisbeten yüksek değerinde olan bir araziyi alıp meskenini yapacak mali güce sahip değildir.

Şüphesiz inşaat sahibi tarafından kendi arazisi üzerine inşa müsaadesi almaksızın meydana getirilmiş meskenleri de Ankara'da görmemiz mümkündür. Bunların gayri kanuni inşaaı, kısa bir zaman süresine sığdırıldığı için hemen bütün asıl gecekonu meskenlerinin özelliklerine sahiptirler. İmar konunu kapsamı haricinde, fakat şehir sınırları dahilinde inşa edilmiş bu ve bu neviden meskenler, resmen gecekonu benzeri olarak isimlendirilmektedir. Bu meyanda Demetevler veya Karşıyaka semtleri gibi önce inşa müsaadesi almaksızın şehir sınırları haricinde inşa edilmiş ve fakat sonra şehir sınırı dahilinde alınarak plâni kapsamına sokulmaya çalışılmış problem bölgeler de mevcuttur.

Fakat yabancıya ait arazi mülkiyetinin ihlâl edilip edilmemesinden daha mühim olarak, üzerine gecekonu inşa edilecek arazinin seçiminde, gecekonu yapıcısı daha çok akraba, hemşehri ve tanıdıkları var olduğu yeri seçmeyi tercih etmiştir (Zira gecekonu inşaaında hertürlü yardım zaman kazancı demektir). Bu hakikati daha sonra da tafsilatıyla tekrar ele alacağımız gibi, burada hemen kısaca belirtelim ki; birçok gecekonu alanlarının bazı kesimlerinde aynı şehir, kasaba veya köyden gelmiş kişilerin meydana getirdiği mesken topluluklarının varlığında gözlemimizi desteklemektedir.

İnşaat sahasının seçimindeki bir diğer görüşte; yıkım polisinin kontrol imkânının az olması sebebiyle, şehrin kenar mahallelerinin seçimi hususudur. Yıkım polisinin gecekonu yapımına engel teşkil eden önemli bir faktör oluşunu, seçim senelerinde ve politik krizlerin var olduğu devlet organlarının başka işlerle meşgul olma zarureti sebebiyle kontrolün gevşemesi ve böylece gecekonu yapımının aniden çoğalması keyfiyeti de izah etmektedir. 1950 senesinden sonra yılda ortalama 20 ilâ 35 gecekonu konutunun inşa edildiği anket tatbik bölgemiz olan Maske Tepe sahasında seçim seneleri olan 1954 de 1958 ve 1957 de 50 gecekonu meskeninin; politik krizlerin varolduğu 1959 ve 1960 senelerinde de toplam olarak 142 gecekondunun inşa edildiğini tesbit etmiş bulunuyoruz.

İklim şartlarının inşa yönünden daha elverişli olduğu Mayıs-Ekim ayları arası gecekonduların ekseriyetle inşa mevsimini teşkil etmektedir. İnşa seyri farklı bölgesel faktörlerin etkisi nedeniyle tek bir şema altında toplanabilecek bir özellik göstermemekte ve böylece çok çeşitli inşa tarzlarını görmek mümkün olmaktadır. Fakat prensip olarak üzerine gecekonu inşa edilecek arazinin seçiminden sonra inşaatın zaman kaybına sebebiyet vermeden kısa sürede ikmal edilebilmesi gayesiyle inşa malze-

mesinin daha önceden temini ve hazır bulundurulması esas tutulmaktadır. İnşa malzemesi olarak ekseri ucuz ve kolay çalışılabilir materyaller seçilmektedir. Bu husus bilhassa tabii inşaat malzemesi olarak taşın ve korpiç yapmak üzere toprağın bol olduğu sahalarda mevcuttur. Briket veya Tuğla gibi pahalı fabrika inşaat malzemeleri ekseriya meskenin çok acele bitirilmesi zaruretinin var olduğu hallerde kullanılmaktadır. Böylece gecekonduların yapımında kullanılan inşaat malzemesinin çeşidi bölgeler arasında farklar ihtiva etmektedir.

Burada çok sayıda ihtimallerin mevcut olduğu inşa tarzları üzerinde durmaksızın gecekonduların inşasının esas itibariyle iki kısımdan müteşekkil olduğu konusunda durmayı daha faydalı buluyorum.

İnşaatın gerçek seyri esas itibariyle iki bölümden meydana gelmektedir. Bunlardan birincisi; gecekonduların sadece dış duvarlarının ve çatısının inşa edildiği ana kadar olan devre teşkil etmekte ve yapıt sadece koruyucu bir fonksiyona sahip olmaktadır. İnşaatı tamamlanmamış ve iç teşkilatı yönünden hiçbirsey ifade etmeyen bu yapıt, hemen inşa sahibi tarafından iskân edilmektedir. Ancak yıkım polisinin artık yeni yapılan gecekonduların yıkma ameliyesine girişmeyeceği kanaati uyandıktan sonra, meskenin iç bölümlerinin nihai yapımına geçilmektedir. Gecekonduların yapımı anında veya daha sonra yıkım polisi tarafından yıktırılması halinde, gecekonduların sahiplerinin semen ekseriya aynı yerde tekrar meskenlerini inşa ettikleri veya ettikleri görülmüştür. Mesela Maske Tepe gecekonduları sahasındaki 603 gecekondudan yıkıma maruz bırakılan 92 si, iki hatta üç defa yıkıldıktan sonra tekrar inşa edilmişlerdir. Gecekonduların inşası ile hedeflerine ulaşmak isteyen kişilerin bu konuda ne kadar azimkâr ve belkide inatçı olduklarını Maske Tepe gecekonduları sahasındaki 603 meskenden ikisinin ancak 10 defa yıkımdan sonra dahi evlerini tekrar inşa ettirmiş oldukları misali açıkça göstermektedir.

İnşaatın seyrindeki ikinci bölüm ise, daha ziyade gecekonduların mesken kalitesini arttırmayı hedef tutmaktadır. Bunlar meskenin iç bölümlerinin tamamlanması veya islâhı, ilave veya değişikliklerle meskenin alanca daha fazla genişletilmesi, su, elektrik ve kanalizasyon bağlantıları şeklinde özetlenebilir. Bunlardan son üçü; su, elektrik ve kanalizasyon durumu gecekonduların tek mesken olarak mesken standartlarının düzeltilmesi meselesi olarak düşünülmeden daha çok, o iskân sahasının umumî durumu ve bölge imkânları açısından değerlendirilmelidir. Fakat genel olarak su, elektrik ve kanalizasyonun var olduğu her yerde gecekonduların bu imkânlardan istifade ettiklerini söyleyebiliriz.

Gecekonducular iç teçhizat bakımından sahiplerinin ekserisinin geldiği kırsal yörelerin meskenlerini andırmaktadır. Gecekonducularda gerçek anlamda bir mutfakın veya banyonun var olduğunu söyleyemeyiz. Fakat esasen ekseri oturma, yemek ve yatak odası fonksiyonlarını bir arada üzerinde taşıyan ve ekseri bir iki odadan müteşekkil olan gecekondu meskenlerinin mutfak veya banyoya sahip olmayışlarını, dar inşa edilme zaruretlerine de bağlamak mümkündür.

Gecekonducuların henüz tam inşası bitmeden iskân edilmiş olmaları hakikati; ekseriyetle iyi bir ayrıma gidilmeksizin slum olarak tamamlanmalarına sebebiyet vermektedir. Bu yalnız sınıflandırmada gecekonducuların mesken standardında daha sonradan bir yükselmenin olmasına rağmen slumlarda ekseriyle bir düşmenin var olduğu hakikati göz önüne alınmamıştır. Öte taraftan gecekondu meskenleri başlangıçlarından itibaren slum kriterlerini ihtiya etmektedirler. Zira dar odaları, oda başına düşen yüksek nüfus adedi, ev sahipleri tarafından çok az bakıma tabi tutulmaları gibi hususları gecekonducularda ender görüyoruz. Fakat bu saydığımız hususları eski gecekondu mesken alanlarında bulmak mümkündür ve bu da doğrudan doğruya gecekondu mesken alanının artan yaşı ile ilgilidir. Genel olarak gecekondu veyahutta gecekondu iskân alanlarının slumlaşmasında, tıpkı plânlı gelişim sonunda yücüt bulmuş meskenlerde olduğu gibi geçen zamanla ortaya çıkan binaların soysuzlaşması (dejenere olması) esas teşkil etmektedir. İnşa materyalinin kalitesiz olması, kısa zamanda inşaatı bitirmiş olma zarureti nedeniyle gecekonducularda dejenerasyonun normal meskenlere nazaran daha önce başlayabileceği kabul edilebilir, fakat bu hiçbir zaman gecekonducuların slum meskenler olduğunu ifade etmez.

Aynı zamanda, gecekondu nüfusu slum halkının sahip olduğu bazı karakteristikleri de meselâ; yüksek oranda işsizlerin var olması, halkın sosyal sınıflandırmada hemen en alt sınıfı teşkil etmesi ve kiracı yüzdesinin ağır masması gibi hususları arzetmemektedir. Misal olarak Maske Tepe Gecekondu alanında her meskende en azından bir kişinin meslek sahibi olduğunu burada belirtebiliriz. Ayrıca yukarıda belirtilen gecekondu iskân alanındaki halkın meslek gruplarına göre sınıflandırılması ve gelir vaziyetleri, halkın sosyal yönden alt sınıfı değil; bilâkis daha üst sınıfları temsil ettiklerini ortaya koymuştur. Gecekondu nüfusu tek taraflı olarak bir sosyal gruba veya tabakaya ait olmayıp, tüm şehir nüfusu içerisinde terkihi bakımından çok büyük farklılık ifade etmektedir.

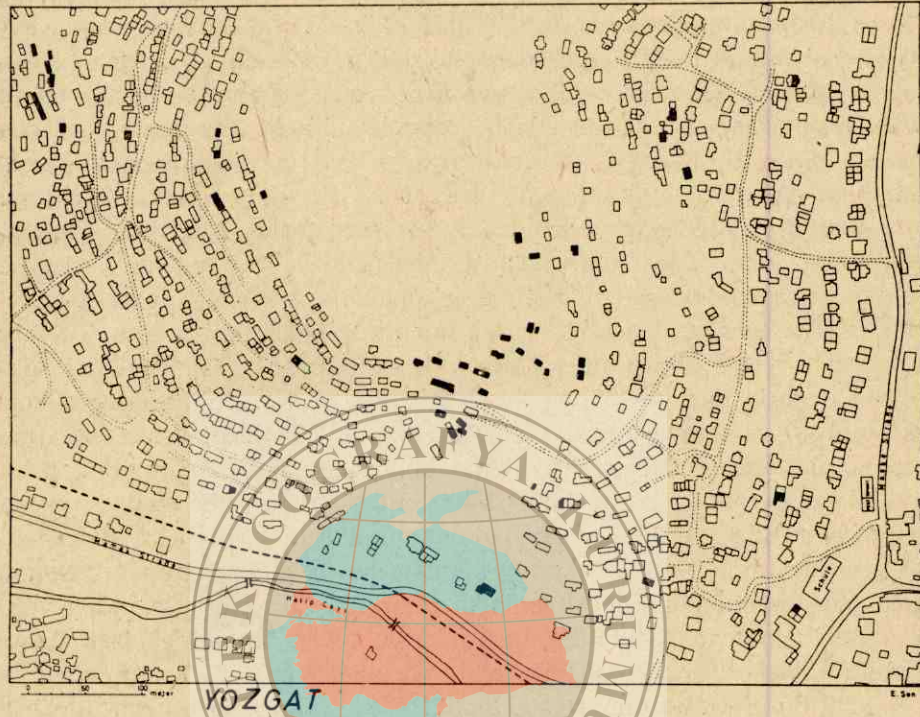
Gecekondu fenomeninin iç göçlerin ortaya koyduğu bir nüfus artışı neticesinde meydana çıktığı hususu göz önünde tutulacak olursa, şehir nüfusunun ve bu meyanda gecekondu nüfusunun çoğunlukla göç edenlerden teşkil edildiği hakikatı kabul edilmek zorunluluğundadır. Ayrıca son duruma göre çoğunun bir nesil yaşlılığa sahip olmadığı Ankara Şehri gecekonducularını şehre göç etmiş olanların inşa ettikleri kabul edilebileceğine göre, gecekondu ikamet eden nüfus ile şehre göç edenlerin aynı topluluk olması gerekir. Maske tepe gecekondu alanında yaşayan ailelerin % 3,4 ünün Ankara'lı, geri kalan % 96,6 sının ise Ankara haricinden gelmiş olduklarını aydınlatıcı bir misal olarak verebiliriz. Böylece gecekondu nüfusunu, normal meskenlerde ikamet edenler nüfusundan ayıran esas farkı, gecekondu nüfusunun daha başka tipik özelliklere sahip olmalarıyla tanımlıyabiliyoruz. Bu özellikler arasında, gecekondu nüfusundaki yüksek mobilitet (hareketlilik), sık sık tekerrür eden meslek ve iş yeri değiştirilmesi sayılabilir. Bu hareketlilik, meslek veya iş yerini değiştirme keyfiyeti şehre göç edenlerin geldikleri bu yabancı şehir muhitinde herşeyden önce hayatlarını devam ettirebilmek için bir iş ve bir meskeni hangi şartlarla olursa olsun temine gayret etmeleri ve daha sonra ancak şehir hayatına intibak etmeleri halinde de kendileri için uygun bir mesken ve iş yeri aramaları tabii görülmektedir.

Şehre göç hareketi ve gecekondu fenomeni arasındaki kuvvetli bağlantının varlığını, şehre göç edenlerin büyük çoğunluğunun ilk meskenlerini gecekondu arasında bulmuş olmalarıyla izah edebiliriz. Yine araştırma bölgemizden bir misal verecek olursak Maske Tepe gecekondu alanında yaşayan ailelerin ancak % 1,6 sı Ankara'ya gelişlerini takiben normal meskenlerde oturmuş olmalarına mukabil, % 94 ü gecekondu arasında meskenlerini bulmuşlardır. Geri kalan % 4,4 lük kısım ise ilk defa eski Ankara evlerinde ikamet etmişlerdir. Her ne kadar bu yüzde değerleri bütün gecekondu bölgelerini karakterize eder özellikte değilse de, Ankara'ya göç edenlerin yerleşmeleri ile ilgili çizilebilecek bir şemaya uyduklarını ifade edebiliriz. Şöyleki: Ankara'ya göç edenler ilkönce bir gecekondu bölgesinde veya eski Ankara hudutları dahilinde kiralık bir mesken tutmaktadırlar. Bir gecekondu konutunun göçü takiben hemen inşaatı veya satın alınışı, tıpkı normal meskenler bölgesindeki yerleşme arzusu gibi, bir istisna teşkil eder. Genellikle, göç edenlerin çoğunun daha önceden Ankara'da mevcut akraba veya tanıdıklarıyla temaslarının olması, kiralık evlerin bu araçlarla teminine imkan hazırlamaktadır. Bu durumda, ilk ikamet yeri Ankara'nın herhangi bir gecekondu semtinde olabileceği ihtimali yanında, genellikle bizzat aracının yerleşmiş olduğu

bölgede olması ihtimali daha kuvvetlidir. Ankara'da yaşayan aracı şahıslarla temasın olmaması veya bunlar aracılığıyla kiralık bir meskenin bulunmaması halinde, şehre göç edenlerin, ekseriyetle düşük mesken standardı ve yüksek derecedeki fluktuasyon nedenleriyle sahiplerinin devamlı olarak koptukları, ayrıldıkları ve böylece devamlı kiralık mesken bulma imkânlarının var olduğu Eski Ankara veya eski gecekondu bölgelerinde ilk ikâmet yerlerini bulduklarını görüyoruz. Burada şu hakikat ortaya çıkmaktadır: Meskenlerin yapısı yönünden slum grubu içersinde sınıflandırılabilir olan eski Ankara'ya ait evlerde ikâmet edenler, yüksek orandaki kiracı nisbetine rağmen; gecekondu nüfusu ile aynı karakteristikleri ihtiva etmektedirler. Zira her iki nüfus grubunun menşeyini şehre göç edenler teşkil etmektedir. Eski Ankara'nın yeni gelenler için, fluktuasyon değerlerinin de ortaya koyduğu gibi, geçici bir yerleşim sahası teşkil etmesi sebebiyle, burada burada ikâmet edenlerin şehir hayatına ve alışkanlıklarına intibak derecesinin henüz çok düşük olduğunu, buna mukabil gecekondu alanlarında yaşayan sakinlerin çoğunda daha gelişmiş veya tam gelişmiş intibak derecesinin bulunduğunu teşhis ediyoruz. Slum karakterini kazanmış eski gecekondu alanları hariç, diğer bütün gecekondu alanlarında gecekondu sahibi olanların oranının, kiracı oranlarından yüksek olması; yukarıda belirtilen hususu destekleyen bir delil olarak kabul edilebilir. Maske Tepe gecekondu alanında ailelerin % 67.1 inin evsahibi ve % 32.9 unun kiracı olmasına mukabil Eski Ankara'da oturan ailelerin takriben % 70 ilâ 80'i kiracıdır. Bir gecekondu sahibi olmak için en normal yol olan gecekondu yapımı, atlatılması gereken bir çok zorlukların olması nedeniyle; ancak şehir hayatına veya muhitine az çok uymuş ve böylece imkânları kullanmasını bilebilen kimselere nasib olmaktadır diyebiliriz.

Yabancı muhite gelenlerin intibakı ancak uzun süreden beri Ankara'da yaşamış olan kişilerin yardım ve destekleri sağlanabildiği takdirde çabuk ve kolayca mümkün olmaktadır. Aynı şekilde akraba veya hutta tanışların bir gecekondu yapımında mutlaka yardımlarına ihtiyaç duyulması zorunluğ; geliş bölgesi aynı olan, muayyen noktalarda konsantre olmuş gecekondu topluluklarının varlığını hazırlamıştır. Böylece bazı gecekondu bölgelerinin, şehre göç edenlerden belirli geliş menşeli olanlar için ilk hedef tutulmuş uğrak veyahutta "ilk kabul alanı" teşkil ettiklerini söyleyebiliriz (Harita 3 ve 4).

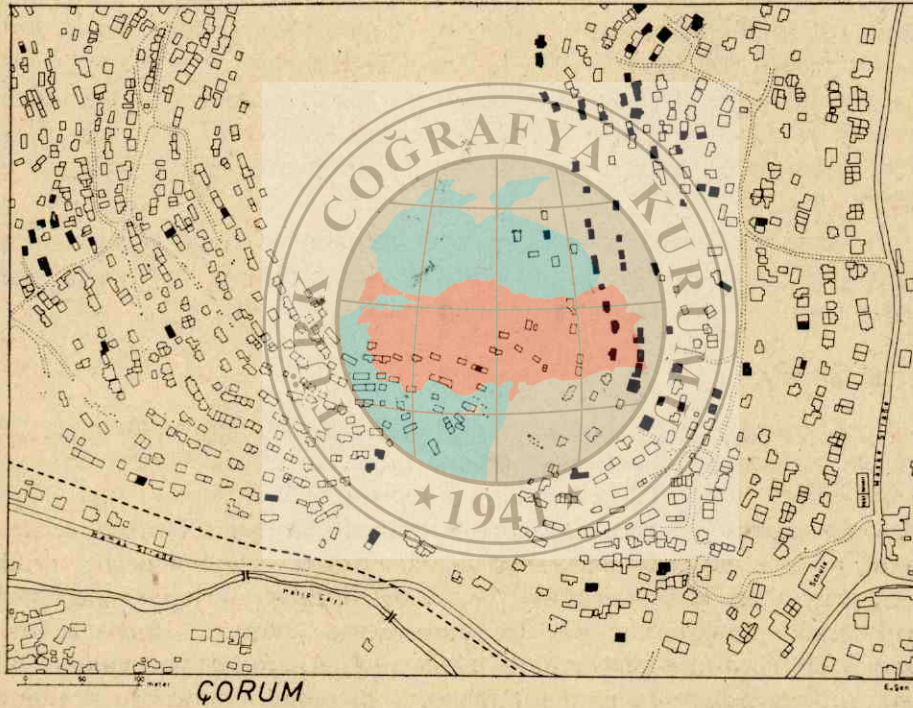
Gecekondu probleminin değerlendirilmesi; şayet normal meskenlerdeki hayat ve konut şartları göz önüne alınarak mukayese neticesinde

Harita 3: Doğum yeri YOZGAT vilayeti olan ailelerin Maske Tepe gecekondu sahasında meskenlerinin dağılışı

yapılacak olursa, bu bizi muhakkak ki negatif bir sonuca ulaştıracaktır. Fakat burada üzerinde durulması gereken nokta, göç edenlerin; Ankara'ya gelmezden önce yaşadıkları ve ikâmet ettikleri yerlerde hangi şartların hakim olduğunu bilmek ve şehre göçün imkânsız olması halinde hangi şartlar altında yaşamak ve ikâmet etmek zorunda kalacakları hususunu da düşünmek olmalıdır. Muhakkak ki birçok gecekondu sahibini "Ankara'ya göç sebebi" sorusunu, "yeni ve daha iyi bir iş aramak nedeni" şeklinde cevaplandırmış olmaları sebepsiz değildir. Şehre göç hadisesi bilhassa kırsal yöreden kopmuş kişiler için sosyal yükselmeye ilk adımı teşkil etmektedir. Zira bunlar şehirde genellikle daha uygun yaşama şartları bulabilmektedirler. Burada, göçedenler yalnızca okul, hastahane gibi sosyal imkânlardan daha kolayca faydalanabilme olanaklarına sahip olmuyorlar, aynı zamanda meslekî ve sosyal yönden daha iyi bir seviyeye ulaşabiliyorlar. Bugüne kadar devletçe şehirlerdeki mesken

ihtiyacı problemine karşı alınmış tedbirlerin hissedilir bir başarıya ulaşmamış olması hakikati yanında, gecekonu meskenlerinin halihazırda muazzam göç akıntısını tutabilecek yegâne imkân olduğunu da unutmamak gerekir. Böylece gecekonu hayatına atılış birçoğları için sosyal bir gelişmenin başlangıcı olacaktır. Kır ve şehir çevresinde hakim hayat şartları göz önüne alınır, bu ikisi arasında gecekonu oldusunun ara basamağı teşkil ettiği görülür. Kırdan şehire geçişteki mevcut büyük farklılıklar ancak böyle "müsbet" bir ara basamağın varlığıyla daha kolay olacaktır.

Harita 4: Doğum Yeri ÇORUM vilayeti olan ailelerin Maske Tepe gecekonu sahasında meskenlerinin dağılışı

Şayet gecekonu meskenlerinin yapımı, devlet organlarının mesken temini yolundaki başarısızlığı yanında, göç edenler tarafından, mesken ihtiyacı problemine karşı kendi güçleriyle ortaya koydukları bir "yardım kampanyası" şeklinde düşünülse dahi, gecekonu probleminin gelecek için devamlı hal şeklini verebilecek tedbirleri almak gerekmektedir. Zira gecekonu oldusunun negatif neticeleri, pozitif olanlarını aşmaktadır.

KontROLSUZ gelişme ve mesken alanlarının parçalanıp dağılması yoluyla şehir plânlaması imkânlarının daraltılması, kontrol imkânı hemen olmayan nüfus hareketleri sebebiyle, etken bir mesken politikasını zorlaştırmaları yanında; gecekonduların en ağır negatif etkilerini, normal meskenlerin aksine, inşa edilmiş şekilleri sebebiyle bina olarak çok çabuk dejenere olmaları teşkil etmektedir. Şayet gecekonduların ortadan kaldırılması veya bakımı ile ilgili etken tedbirler alınmadığı takdirde, Ankara şehrini büyük bir slumlaşma tehlikesi beklemektedir diyebiliriz.

Şüphesiz problemin devamlı hal şekline sadece az veya çok doğrudan gecekondular ile ilgili alınacak tedbirlerle (sıkı kontrol ve yıkım faaliyeti, sosyal mesken yapımı v.s) ulaşılamaz. Gecekondular sorununda tatmin edici hal çarelerinin ilk önce büyük yerleşim merkezlerindeki hızlı nüfus artışının frenlenmesi veya kontrolü ve Türkiye'nin iktisaden gelişmesi açısından ele alınması gerekmektedir. Kontrol tedbirlerinin yanında gerektiği takdirde iç göçün başka merkezlere kaydırılmasının denenmesi ancak memleketin endüstrileşmesi sonucu problemin çözümünde etken olabilir.

İktisadi bir gelişme en kolay şekilde şehirsiz ve kırsal yörelerde hakim hayat şartları arasındaki kuvvetli farklılığı azaltacak ve böylece gecekonduda oturma mecburiyetini ortadan kaldıracaktır.

Summary

In the study of the development of Ankara's residential quarters the problem of the *gecekondus* is of special importance, since about 65 % of all the houses in the Turkish capital belong to the *gecekondu* type. With term "gecekondular" all buildings are considered, which have been constructed without official license and often on other people's property. To avoid control by the police the illegal *gecekondus* are erected secretly and in a very short time; therefore in most cases they only have one floor and are equipped in a very primitive way of first. Mainly cheap materials easily to be worked are used for the constructions. From normal suburban quarters *gecekondus* differ by their initial low standard of living. But they are not to be compared with slum housing, because in *gecekondus* often later on the standard of living will be raised by measures of improvement such as the introduction of electricity or a better water supply or by more expensive furnishing. The inhabitants of *gecekondus* are mostly immigrants from other Turkish provinces, so the *gecekondular* problem has to be seen as a phenomenon in connection with the urbanization process in Turkey.